

DUBROVAČKI BETLEMI

Tradiciju prikaza jaslca u Dubrovniku možemo pratiti od vremena renesanse kada ih je za crkvu sv. Petra Velikog izradio kotorski slikar Lovro Dobričević (1420.- 1478.).¹ Prva vijest o narudžbi nekog dijela za dubrovačku crkvu je ugovor iz 1459. u kome se slikar Lovro Dobričević obvezuje rektoru crkve sv. Petra Vlahuši Bogojeviću izraditi djelo u oslikanom reljefu, a koje predstavlja Rođenje i Poklonstvo kraljeva, prema crtežu koji je načinio.² Po ugovoru jaslice su trebale biti gotove u roku od dvije i pol godine, međutim nisu dovršene za slikareva života.³ Jaslice nisu sačuvane, ali je očuvan mramorni kip djeteta Isusa u naravnoj veličini u Arheološkom muzeju Dubrovačkih muzeja.⁴ S druge strane, prvi spomen jaslca kao kućnog inventara nalazi se u popisu imovine Jeronima de Dimitrio sastavljenom 18. lipnja 1510. U tom se popisu navode:..."due imagini di bosich et bosichniza de legno". Po mišljenju Josipa Stošića ovdje imamo prvo svjedočanstvo o postojanju jaslca u jednoj dubrovačkoj kući i isto tako prvi podatak o obliku njihovog naziva u hrvatskom jeziku."

Drugi spomen jaslca u Dubrovniku nalazimo polovicom 19. st. kada se postavljaju u domu okružnog poglavara Pava Rešetara. Pisac i povjesničar Josip Bersa imao je priliku, još kao dijete, sudjelovati pri postavljanju jaslca u Kneževom dvoru. On taj betlehem opisuje riječima: „*Pod pećinom ležalo je Božje dijete, oko njega Marija i Josip, vo i tovar (divio sam se krasnom tovarčiću), pak pastiri, janjad s pravom vunom na koži, grbave deve visoke palme, stakleni vodopadi; podalje malo evo dolaze mala Tri kralja! Na vodokršće su veći likovi zamjenjivali prvašnje. Ove lijepo izdijeljane i bojadisane prilike, drage uspomene iz moje prve mladosti, darovane su po smrti Pava Rešetara Dubrovačkom dominikanskom samostanu (Fratrima Bijelim).* Figure koje su pripadale ovom betlehemu postavljaju se i danas u crkvi sv. Dominika. Izrađene su od masivnog drveta, vjerojatno austrijske provenijencije, iz prve polovice 19. stoljeća. Od toga betlehema sačuvano je 28 figura: Dijete Isus, Marija, Josip, anđeo Gloria in excelsis Deo, Tri kralja, pastiri, kao i figure sedam životinja – vjerno oblikovana figura magarca i vola te figure deva i slonova.

¹ STOŠIĆ, 1993.

² ZELIĆ, 1993.

³ O čemu govori podatak da je slikaru Pavlu de Basilio iz Kotora 1.kolovoza 1478. isplaćeno deset dukata da ih dovrši

⁴ Korpus je inventiran pod brojem DUM AM 1740, a glava DUM AM 4677 u Zbirci kasnosrednjovjekovne kamene, metalne i koštane građe - dim. 43 x 22 cm, 14 x 13cm (podatak ustupio dr.sc. Domagoj Perkić).

Betlehem iz Gospe Velike u Pakljenoj na otoku Šipanu spada među najstarije jasličke figure napuljske provenijencije iz 18. stoljeća na našem području. Sestre franjevke od Bezgrješnog začeca koje su naslijedile ljetnikovac Cvjetković i otvorile samostansku kuću 1967. postavljaju ove jasličke figure u crkvi Gospe Velike u božićno vrijeme do polovice 20. stoljeća. Šipanske jaslice čini 40 figurica, djelo umjetničkog obrta nepoznatih majstora, te su kao takve zaštićene kao pokretno kulturno dobro. Žene i muškarci u odjeći iz 18. stoljeća, prikazani su pri obavljanju svakodnevnih poslova i trgovanju. U Napuljskim jaslicama zabilježeno je da su figure predstavljali trgovci koji su nosili i simbolizam mjeseci u godini. Siječanj je predstavljao mesar, veljaču prodavač sira, ožujak trgovac kokošima, travanj trgovac jajima, svibanj prodavačica trešanja, lipanj predstavlja pekar, srpanj prodavač rajčica, kolovoz prodavač krastavaca, rujanj sijač, listopad vinar, studeni prodavač kestena i prosinac prodavač ribe.⁵

Tradicija posjećivanja crkvenih betlehema u prvoj polovici 20. stoljeća u Dubrovniku bila je neodvojivi dio božićnog duha Grada. Taj se običaj odnosio naročito na posjećivanje dvaju betlehema, onog u časnih sestara Službenica Milosrđa na Pilama i onog u franjevacu u Samostanu Male braće, a od tog običaja ostala je zapisana i uzrečica: *Ho'mo gledat betleme u dumana na Pilama i u crnijeh fratarata!* Službenice Milosrđa, *Ancelle della carita*, stigle su u Dubrovnik 1853. godine iz talijanskog grada Brescie. Iz matične kuće reda u Bresci časne sestre su donijele betlehemske figure, izrađene od polikromiranog drva. Ove figure iz polovice 19. stoljeća nabavljene su u južnom Tirolu u Austriji. Njih petnaest veličine oko 30 cm koje predstavljaju Mariju, Josipa, Isusa, anđele, pastire, vola, magarca, deve i deset figura nešto manjih dimenzija žena i muškaraca pri svakodnevnim poslovima postavljaju se i danas.

Betlehem u franjevačkoj crkvi Male braće postavlja se već tradicionalno ispod oltara sv. Diega, Sačinjavaju ga jedanaest velikih figura (Djetešce Isus, Marija, Josip, četiri pastira, tri kralja, dva anđela, vol i magarac) koji su nabavljeni 1934. godine u gradu Lecce u južnoj Italiji, u manufakturi poznatog talijanskog kipara Luigia Guaccia (1871.-1934.). Neke od figura betlehema Male braće dar su donatora, gospođe Maričić (Baltazar), Stijepa Rusko (Marija), Miha Rusko (Josip) i fra Petra Vlašića (Gašpar). Drvenu scenografiju tog betlehema izradio je 1934. drvorezbar fra Rafo Capurso. Fra Ambroz Testen oslikao je 1934. god. anđele secesijskih boja na oblacima koji su visili sa starog suknenog nebosklona.⁶

⁵ <http://www.gianluca-marletta.it/wordpress/2015/01/presepe-napoletano/>

⁶ Lupis, Vinicije. „O malobraćanskom betlemu“, *Dubrovački list*, Dubrovnik, 28.12.2006:30

Dvadesetak godina nakon prvog postavljanja betlehema, 1958. god., u franjevačkoj crkvi Male Braće, po prvi puta u Dubrovniku, postavljene su okićene jele s obiju strana oltara, dekorirane žaruljama i kozarom, ukrasima od metalne folije.⁷ S postavljanjem jaslica započinje se obično 9. prosinca ujutro, a na Badnji dan se neposredno prije mise ponoćke otvaraju zastori i otkriva betlehem u crkvi Male braće. Pored jedanaest velikih figura u pejzažni prikaz postavljaju se i pedesetak manjih figura od keramike. Figure Sveta Tri kralja u jaslice se postavljaju tek 6. siječnja na blagdan Vodokršća ili Bogojavljenja. Običaj je da se betlehem u crkvi Male braće diže tek nakon Feste sv. Vlaha.

Crkva Domino, Svi Sveti (*Domus Omnium Sanctorum*) na Širokoj ulici nezaobilazno je mjesto u vremenu od Božića do blagdana Krista kralja. Do 1960-ih godina prošlog stoljeća u crkvi Domino, koja je tada pripadala franjevačkom redu, nije se postavljao betlehem. Prvi betlehem u Domina postavio se tek s dolaskom Don Slavka Grubišića 1963. godine.⁸ Figure od glazirane gline, njih 15, kupio je iste godine u Zagrebu. Taj je betlehem od početka uređivao i postavljao Tonči Krasovac.⁹ Specifičnost ovog betlehema je trajna scenografija koja stoji preko čitave godine zaklonjena zastorom.

Literatura:

LUPIS, Vinicije. 28.12.2006., O malobraćanskom betlemu, *Dubrovački list*, Dubrovnik

MACAN, Tomislav. 2006. *Pisma Vlahu*, Matica hrvatska-ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, str. 463.

STOŠIĆ, Josip, 1993., Jaslice u renesansnom Dubrovniku, Božićna čestitka Instituta za povijest umjetnosti

ZELIĆ, Danko; STOŠIĆ, Josip, 1993. Jaslice u renesansnom Dubrovniku

Božićna čestitka Instituta za povijest umjetnosti

⁷ MACAN, 2006., 76

⁸ Kazivanje don Slavka Grubišića i Iva Grbića 2011.

⁹ Kazivanje Veljke Krasovac, 2017.